

'Bij ieder schepsel dat geboren wordt zijn reis begint, scheept in het ruim de dood zich in. En maakt zich met het schip vertrouwd, dringt door tot iedere vezel van het hout, de romp, de mast, de kabels en de touwen de zeilen hurkend in de reddingsboot.'

Eerste-locoburgemeester van Den Haag Kavita Parbhudayal opent haar toespraak tijdens de herdenkingsdienst in de Oude Kerk te Scheveningen met een gedicht van M. Vasalis. De in Scheveningen geboren Margaretha Drooglever Fortuyn-Leenmans bracht een groot deel van haar jeugd door langs de Hollandse kust. De onlosmakelijke band tussen het Nederlandse volk en de zee staat symbool op de dag dat de vijfenzestig opvarenden van Zr.Ms. Adder worden herdacht. Zij lieten op 5 juli 1882 het leven toen zij voor de kust van Scheveningen in zwaar weer kwamen. Hun dood was niet voor niets. Naar aanleiding van de ramp ontstonden de voorlopers van de Kustwacht Nederland en de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren. Vertegenwoordigers van deze organisaties, alsmede de Koninklijke Marine, de Stichting Gedenkteken Zr.Ms. Adder en de gemeente Den Haag spraken in de Oude Kerk over de bemanningsleden, hun noodlot en de geleerde lessen.

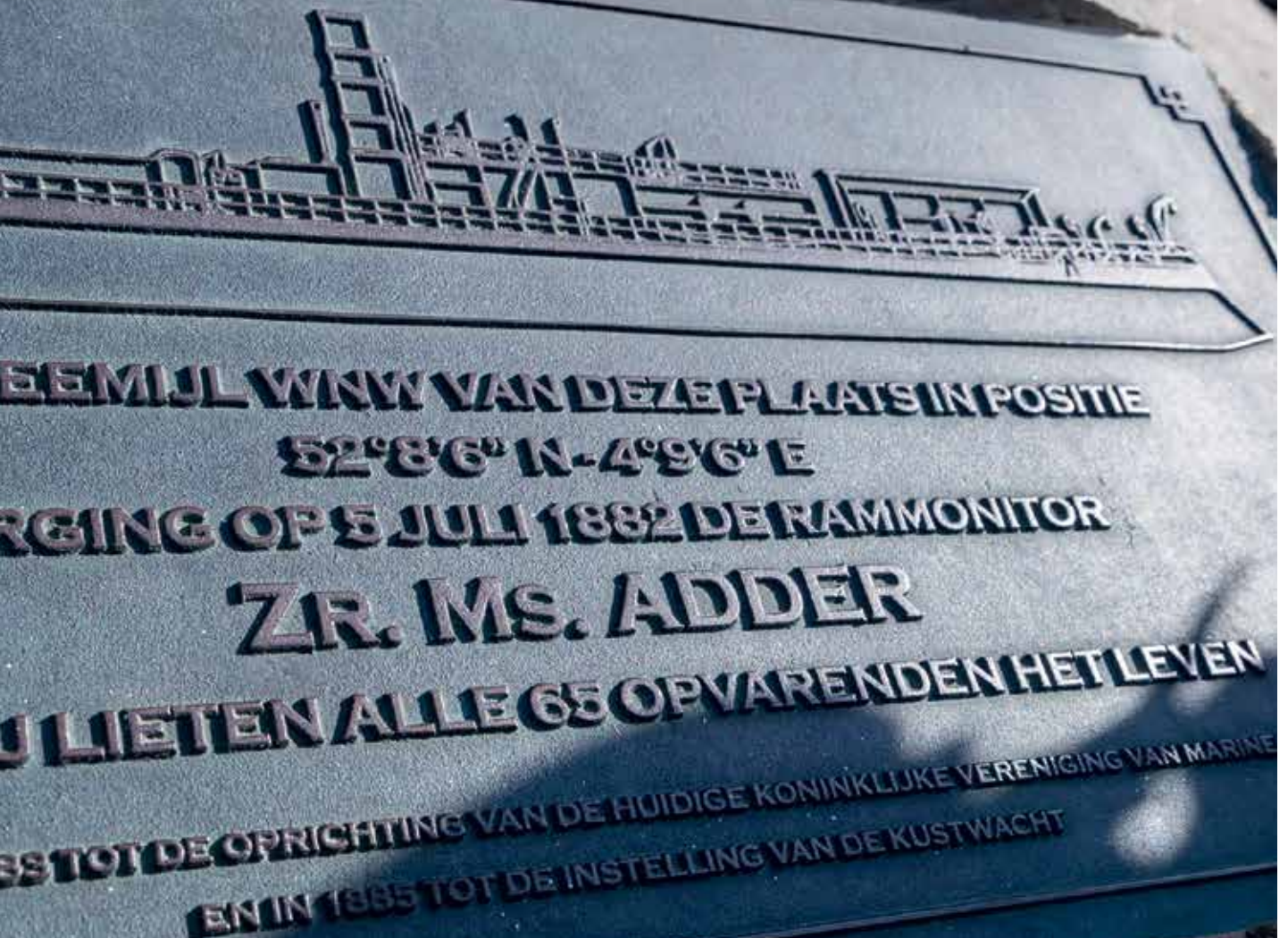
De liefde heeft hem gered

De voor bescherming van de binnenwateren bestemde Adder lag afgemeerd in Buitenhuisen, waar het via IJmuiden zou vertrekken naar de marinebasis te Hellevoetsluis. Normaliter een exercitie die alleen bij goed weer en kalme zee kon worden uitgevoerd. Een langere en dus duurdere reis via de binnenwateren kon, gezien de gunstige weersomstandigheden, vermeden worden. 'Bekijken we de vaste bemanning, dan was er op één uitzondering na niemand van de schepelingen of zeeofficieren, commandant inclusief, die ooit op een monitor gevaren had', aldus Jan Kees van Dalsen van de stichting Gedenkteken Zr.Ms. Adder. Van de vijfenzestig opvarenden behoorden zevenendertig tot de vaste bemanning. De overige waren aan boord geplaatst voor opleiding, training of als passagier.'

'De eerste officier, de Luitenant-ter-zee der tweede klasse Michiel Smits, zal overal hebben rondgelopen. Wellicht foeterend op de bemanningsleden die in zijn ogen niet snel genoeg deden wat van ze gevraagd werd.' Kapitein-luitenant-ter zee Rob Pulles, voorzitter van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren, schetst in zijn toespraak de sfeer aan boord terwijl de bemanning zichzelf gereed maakte voor vertrek uit Buitenhuisen: 'De wachtsofficieren, de Luitenants-ter-zee der tweede klasse Evert van Voorthuisen, George Borel en Gerhardus Jonckheer, zullen drukdoende zijn geweest hun voorbereidingen te treffen. Waren de navigatiemiddelen gebruiksgereed? Lag de kaart er? Was de loods er al? Routineklussen voor deze ervaren marineofficieren.' De dag vóór vertrek staat George's broer Willem Lodewijk

Herdenking van de ramp met Zr.Ms. Adder op 5 juli 1882

op het treinstation in de rij om een kaartje te kopen naar IJmuiden. Hij is door zijn broer uitgenodigd om met de Adder mee te reizen naar Hellevoetsluis. Pulles vervolgt: ‘Het is een wonder dat de familie Borel niet twee slachtoffers te betreuen had. Willem Lodewijk nam op het station het besluit om de trein naar Arnhem te nemen om daar zijn verloofde te bezoeken. De liefde heeft hem gered.’

De ramp

Op woensdag 5 juli vertrok de rammonitor Zr.Ms. Adder uit Buitenhuisen en voer om half 10 ‘s morgens langs IJmuiden naar zee voor de reis naar Hellevoetsluis. Het marineschip was niet bepaald zeewaardig door haar geringe manoeuvreerbaarheid en hoge zwaartepunt. Na 12:00 uur veranderde de wind plotseling naar westzuidwest met een zo hevige kracht dat de wolken wegdreven en de zon zich liet zien. Tegen 15:00 uur die middag woei het hard. De Adder werd gedurende de zeereis vanaf diverse plaatsen langs de kust in de Noordzee gezien. Het schip werd bijvoorbeeld die middag om 16:00 uur opgemerkt ter hoogte van Hotel Garni te Scheveningen en om 18:00 uur zag schipper Arie ‘t Hart van de visschokker ‘Onderneming’ uit Zwartewaal dat de Adder niet veel verder was gekomen; de monitor vorderde niet echt en de zee sloeg over het gehele schip, tot over de schoorsteen, maar het schip voerde geen noodsein. ‘t Hart passeerde de Adder aan de landzijde en merkte op dat het schip slecht stuurde en veel gierde.

Om 20:00 uur passeerde de bomschuit de ‘Twee Gezusters’ van schipper Bram den Dulk de monitor aan de landzijde op een afstand van ongeveer vijfhonderd meter. Schipper Den Dulk maakte lijnen gereed om de monitor te assisteren zodra er van het vaartuig hulp werd verlangd. Het was voor de schipper inmiddels duidelijk dat het vaartuig in nood verkeerde. Een half uur later (ca. 20:30 uur), toen schipper Den Dulk inmiddels ten noorden van de monitor was aangekomen, werden aan boord van de monitor vuurpijlen afgeschoten. Het afsteken van de vuurpijlen en het stakelvuur duurde bij elkaar ca. een half uur. Toen werd een vlamvuur waargenomen, dat zich uiteindelijk in damp oploste.

Van Dalsen citeert uit een artikel in de *Nieuw Brielsche Courant* van juli 1882 over de zeeloods Meuldijk uit Brielle, wiens zoon meevoer met de noodlottige monitor: ‘Hij [Meuldijk] verkeerde in de mening dat de monitor waarop zijn zoon diende, niet was uitgevaren om het minder gunstige weder en ging zaterdagmiddag even wandelen. Onderweg ontmoette hij iemand, die hem vraagt of hij ook iets van de Adder wist, waarop hij antwoordde, dat die te IJmuiden moet zijn. Nu de andere

echter het tegendeel verzekert, spoedt hij zich naar het telegraafkantoor, vraagt per draad inlichtingen en krijgt ten antwoord: ‘dat de Adder is uitgevaren en dat er niets van vernomen werd, dan dat het lijk van den loods is aangespoeld’.’¹

Het bleek het begin te zijn van een trieste tijding van verdriet, ontzetting en ongeloof. Het horloge van de loods Duinker, wiens lichaam op 8 juli aanspoelde ter hoogte van Zandvoort, gaf 21.10 aan.

Een dure les

‘Bij een ramp is er nooit maar één oorzaak. Er zijn er altijd meer.’ Commandeur Harold Liebreghs spreekt als afvaardiging van de Koninklijke Marine in de Oude Kerk: ‘Wat er op deze dag gebeurde was een ramp, voor de opvarenden en voor de nabestaanden. De verantwoordelijkheid werd in het onderzoeksrapport nota bene afgewenteld op de omgekomen bemanningsleden. Zo dreigde een dure les te worden genegeerd.’

Mede door toedoen van de grote verontwaardiging onder het Nederlandse volk naar aanleiding van de ramp, is op 21 juli 1882, ruim twee weken na het vergaan van de Adder, bij Koninklijk Besluit een commissie bijeengebracht om onderzoek te doen naar de oorzaken die hadden geleid tot het zinken van het schip. Dit onderzoek bleef echter hangen in een grijs gebied. Het had immers weinig aanknopingspunten: de volledige bemanning was ontvallen en het wrak met daarin nog resten van tweeëntwintig bemanningsleden lag voor de Scheveningse kust.² Van Dalsen: ‘In het rapport aan de Koning over de ramp wordt een aantal aantijgingen gedaan aan het adres van de loods Duinker. Onterecht, is gebleken.’ Een achterkleinzoon van Duinker is aanwezig bij de herdenking. ‘Lovenswaardig is het dat het loodswezen altijd achter zijn loods is blijven staan en recent nog een artikel heeft gepubliceerd waarin de kundigheid van de loods Duinker nogmaals wordt benadrukt.’

Wat is er dan wél gebeurd? Nog altijd tast men in het duister over de exacte toedracht, maar die dure les is uiteindelijk niet genegeerd. ‘Uit de ramp kwam iets goeds voort’, aldus Liebreghs. ‘Officieren richtten twee waardevolle instituten op die veiligheid op zee en de waarde van een slagvaardige marine uitdragen. Zo werd het debat hierover geïnstitutionaliseerd. Dat is -indirect- van grote waarde voor de kwaliteit van het materieel. En het heeft direct waarde voor de bewustwording dat de zee voor Nederland van groot strategisch belang is. Voor onze veiligheid en welvaart.’

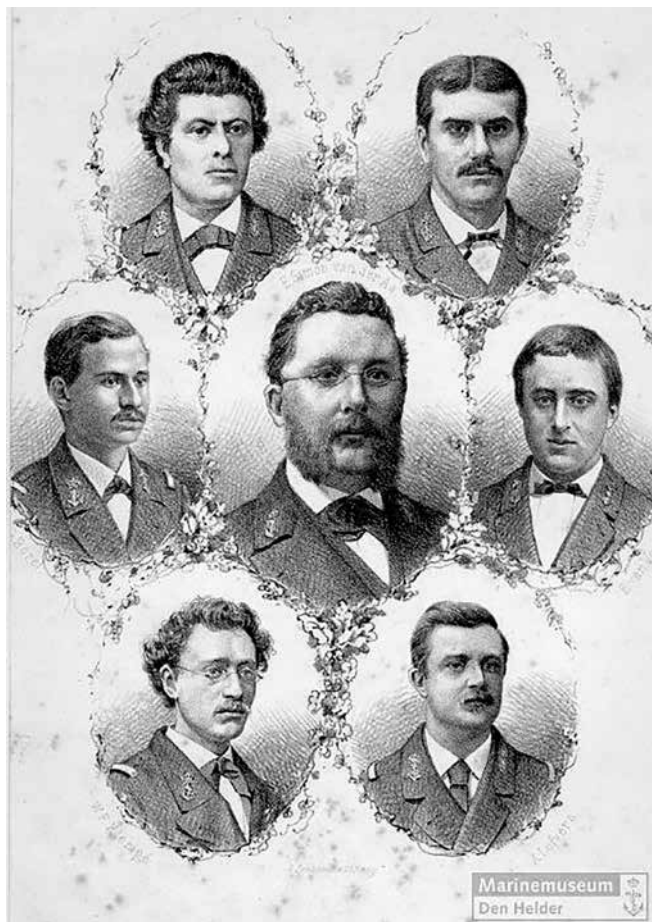
Directeur Kustwacht Nederland Nicole Kuipers beaamt in haar toespraak de *lessons learned*: 'In die tijd bestond al wel de Kustverlichting. Deze organisatie zorgde voor licht waarmee de scheepvaart op zee kon navigeren. Na de scheepsramp kregen zij er echter een taak bij, die luidde: "het houden van de uitkijk en het rapporteren van in nood verkerende schepen aan de hoofden kustwacht". Dit was de oorsprong van de Kustwacht Nederland die we nu kennen.'

Kuipers, die het drama van 11 mei 2020, waarbij vijf surfers voor de Scheveningse kust verdrongen, nog sterk op het netvlies heeft staan, benadrukt de nut en noodzaak van georganiseerde hulpverlening te water: 'Het laat ons zien en beseffen dat niets vanzelfsprekend is en dat hulporganisaties zoals de Kustwacht Nederland een grondslag hebben die in het verleden ligt.' Eén van de belangrijkste aanbevelingen uit het onderzoeksrapport van de commissie Koning Willem III, was het instellen van een stelsel van kustbewaking. Kuipers vervolgt: 'Het bestaan ervan is mede een signaal naar de nabestaanden, dat we rampen als die met de Adder willen voorkomen. En als ze dan gebeuren, dat we hiervoor een organisatie hebben ingericht, zodat we tegen de families kunnen zeggen dat we er alles aan gedaan hebben om hun familieleden levend thuis te brengen.'

Voor alles is er een uur

Je kunt erbij stilstaan of de bemanningsleden zich op dat moment gerealiseerd hebben dat hun leven gevaar liep en dat zij de zon niet meer zouden zien opkomen. 'En zouden ze zich gerealiseerd hebben dat wij hier 140 jaar later bij elkaar zouden zijn om hen te herdenken?', vraagt vlootpredikant dominee Robin Voorn zich af in zijn overdenking. 'Het is een eerbewijs aan collega's die hun leven hebben gelaten en een ondersteuning aan de nabestaanden. Het is goed dat wij samenkomen. Dat wij ons bewust worden dat zoeken naar schuld en falen niet altijd de juiste manier is om met rampen en noodlottige ongevallen om te gaan.' Vijfzestig mannen hebben hun leven gelaten en hun families hebben hun geliefde nooit kunnen begraven. Dit bracht verdriet.

'Zoals het verdriet en de pijn dat het zoontje van konstabel³ Scholtz ondervond', zo vertelt voorzitter Stichting Gedenkteken Zr.Ms. Adder Richard Schmöll in zijn rede. Het jongetje leefde tussen hoop en vrees nadat bekend was geworden dat de rammonitor was vergaan. De voorzitter vervolgt: 'Met de moed der wanhoop ging hij naar de haven van Den Helder in de hoop goed nieuws over zijn vader te vernemen. Daar, te Willemsoord, werden de uit zee opgepikte verdrongen bemanningsleden aan wal gebracht.

V.l.n.r. (vanaf l.b.): LTZ2 Michiel Smits; LTZ2 Gerhardus Jonckheer; LTZ2 George Borel; commandant LTZ1 Ernst Simon van der Aa; LTZ2 Evert van Voorthuysen; officier admin. 2e klas W.F. Klomp en LTZ A. Lofvers (Collectie Marinemuseum)

Gregory Fréni, MCD

Overdenking van vlootpredikant ds. Robin Voorn (Gregory Fréni, MCD)

Juist toen het ventje vroeg of er nog nieuws was, werden vier lijen, waaronder dat van zijn vader, van boord getild. Hartverscheurend was het huilen van het ventje, dat zijn grote voorbeeld, zijn held, voor altijd zou missen. 'Het Koninkrijk is de slachtoffers schatplichtig', aldus dominee Voorn. 'Evenals het water dat ons volk probeert te berijden en te temmen, maar uiteindelijk nooit de baas

zal worden. Hierin moeten wij onze verantwoordelijkheid nemen en rampen zoals die met de Adder niet zomaar afschuiven op de hogere macht. We kunnen Hem wel aanroepen, omdat we ons bewust zijn van de gevaren en daarbij het vertrouwen hebben dat Hij ook in dat gevaar met ons meegaat.'

Na de herdenkingsdienst zijn de aanwezigen onder begeleiding van de Tamboers & Pijpers van het Korps Mariniers naar de herdenkingssteen op de Scheveningse boulevard gewandeld. Bij het monument zijn kransen gelegd, alsook op het water ter hoogte van het wrak van Zr.Ms. Adder. Op zee waren eenheden van de Kustwacht, Koninklijke Nederlandse Reddingsmaatschappij en de Koninklijke Marine aanwezig.

Noten

- 1 Nieuw Brielsche Courant, juli 1882
- 2 Schmöll, R.S.J., 'De ondergang van Zr. Ms. Adder', *Marineblad*, nr. 2, jrg. 123 (maart 2013) p. 30
- 3 Officier belast met het toezicht op de scheepsbewapening

Scan de QR-code voor meer info over de herdenkingsdienst, waaronder de livestream, foto's, alle toespraken en een kort verslag

CARTOON

